

**O'SMIRLARDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI
TA'MINLASHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI.**

Aribjonova Umida Abdurashitovna

Andijon davlat universiteti,

Umumiy psixologiya kafedrası doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7597863>

Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish insonlarning mavjud qoidalar asosida yashash faoliyat ko'rsatishini ta'minlash juda muhim ahamiyatga ega bo'lib bu borada turli tomondan kelayotgan axborotlar ta'sirlari uzluksiz o'zining ta'sirini ko'rsatib turibdi. Insoniyat yangi axborot jamiyatiga qadam qo'yar ekan axborot makoning mavjud tarzini xulq-atvoriga aylantirish borasida yangi imkoniyatlarni qidirishga intilmoqda. Ochiq axborot tahdidlaridan o'quvchi o'smirlarni ham himoya qilish dolzarb hisoblanib yangi imkoniyatlarni izlab topishiga tahdid qilishga undaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-2021-yillarda mamlakatning besh ustivor yo'nalishi Harakatlar strategiyasida "Jismoniy sog'lom ruhan va aqlan rivojlangan mustaqil fikrlaydigan Vatanga sodiq, qat'iy, hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash asosiy maqsad qilib olingan.

Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirishda axborot psixologik xavfsizligini ta'minlash yot g'oyalarga qarshi kurashish uchun asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyada "...ishtirokchi-davlatlar ushbu moddaning amalga oshirilishini ta'minlash uchun qonuniy, ma'muriy va ijtimoiy, shuningdek, ta'lim sohasidagi chora-tadbirlarni ko'radilar. Ana shu maqsadlarda, boshqa xalqaro hujjatlarning tegishli qoidalariga amal qilgan holda, ishtirokchidavlatlar, jumladan: ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh yoki eng kichik yoshlarni belgilab qo'yadilar; kundalik vaqtdagi ishning muddati va mehnat sharoitiga doir zarur talablarni aniqlaydilar."

Yoshlarga oid davlat siyosatining qabul qilinganligi va bu huquqiy asos orqali yoshlari psixologik qo'llab quvvatlash yosh avlodga yetarli ish shart-sharoitlarini ta'minlash kabi ijtimoiy-iqtisodiy masalalar ham ularning kelgusida munosib hayot kechirishlari uchun muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Axborot iste'moli madaniyatini shakllantirish shu orqali o'smir shaxsiga ta'sir etishning zamonaviy pedagogik-psixologik yutuqlardan foydalanish maqsadga muvofiq keladi. Axborotga quyidagicha ta'rif berish mumkin "Axborot-manbaalari va taqdim etilish shaklidan qat'iy nazar, shaxslar, predmetlar, faktlar, voqealar, hodisalar, va jarayonlar to'g'risidagi ma'lumotlar majmui"

O'sib kelayotgan yosh avlodni barkamol shaxs etib tarbiyalash ustuvor vazifa sanalar ekan bu borada turli xil yot tahdidlarning oldini olish shaxs ongiga ta'sir etish mumkin bo'lgan axborotlarning potensial xavfidan ogoh bo'lish hamda axborot iste'mol madaniyati, axborot psixologik xavfsizligi immunitetini shakllantirish muhim ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. 2021-yilning Yanvar holatiga ko'ra butun dunyoda global internet foydalanuvchilari soni 4.66 mlrdni yoki yer yuzi aholisining 59.5 % ni tashkil qilmoqda. Shuningdek 5.22 milliard kishi mobil internetdan foydalanadi bu dunyo aholisining 66.6% tashkil qiladi. Shu bilan bir qatorda ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilarining soni o'sishida ham juda katta o'sish kuzatilayotganligini qayd etib o'tish joiz. Butun dunyoda ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilar soni 4.22 mlrdni tashkil qilib, yer yuzi aholisining 53 % ni, so'ngi 12 oyda 13 % ga 490 mlnga oshgan.

Mafkuraviy-siyosiy ziddiyatlar ta'siri ko'lami kengayib yosh avlodni ham o'z domiga tortib bormoqda. Biror siyosiy tuzilma yoxud birlashma tashkilot, davlat haqida turli vositalar orqali o'zgartirishga intilish avj olmoqda. Internetda keng tarqalayotgan videoo'yinlarning ayrimlari, kinolar, multfilmlar, ularda ijo etuvchi boshqahramon obrazi asl holatda salbiy shavqatsiz axloqsiz holda tasvirlanishi, bola uni qo'rqmas kuchli hech kim bilan hsoblashmaydigan agressorni ko'radi hamda o'zi ham shu qahromonga o'xshashga uning harakatlarini takrorlashga intiladi. Axborot psixologik xavfsizlik nafaqat psixologiyada balki, pedagogika, sotsiologiya, falsafa, axloqshunoslik, madaniyatshunoslik, dinshunoslikda turlicha talqinda o'rganilmoqda.

Axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantiruvchi muqaddas kitobimiz "Qur'oni karimda" "hadis" ilmida, tarixiy manbalarda "Avesto", qadimgi yozma yodgorliklar, ajdodlarimiz Kaykovus, Y.X.Hojib, A.Yassaviy, A.Farobiy, A.Beruniy, A.Navoiy, H. Koshifiy, B.Naqshband, tomondan yozib qoldirilgan ilmiy falsafiy asarlar, ta'limotlarida o'z aksini topgan.

Ayniqsa ochiq axborot tizimlari sharoitida axborot psixologik xavfsizlik xoriyda va mamlakatimizda turli yondashuvlar asosida o'rganilgan.

G'arb psixologlaridan L.Terman, R. Veys, E.Tiyd, G. Roland, Y. Burgess, M.Odema, P. Boennanlar etnik munosabatlarning psixologik talqinini ochib berishgan bo'lsa, K.Yang, A.Goldberg, M. Griffist, R. Devis, J.Groxol, K. Surrat, P. Shumaxer, J. Moreyxen-Martinlar shaxsnining axborot psixologik xavfsizligiga xususiy yondashib, "internet- tobelik" tushunchasini izohlab berishgan.

Rus olimlaridan A. Voysunskiy Shaxsnining internetdagi faoliyati va unning turli tarmoqlarga ta'sirini o'rgangan bo'lsa, O. Smislova xakkerlarning omma tajribasini his etish haqida, O, Babayeva "axborotlashuvning psixologik

oqibatlariga alohida to'xtalib o'tgan. Ijtimoiy psixologiyada axborot tahliliy asosga ega G.Andreyeva, Y. Shoroxova, N. Bogomolova ilmiy izlanishlarida birlamchi guruhlarda psixologik xavfsizlikga ahamiyat berishgan.

O'zbekistonlik faylasuf, sotsiolog, pedagog siyosatshunos olimlari Q.Nazarov, V. Alimasov, J. Shermuhamedova, A. Erkayev, A.Mavrulov, A. Mo'minov, G. Tulenova, O. Abbosxo'jayev, B. Axmedov, R. Qo'chqorov, A. Tashanov, S. Mamashokirov, N.Saliyeva, R. Jo'rayev, O. Musurmonova, U. Mahkamova, Sh. Qurbonov, D. Ro'ziyev, B. Xodjayev kabi olimlarning ilmiy izlanishlarida tarixiy-milliy qadriyat shakllanishi, milliy ong vatan tuyg'usini ongli is qilishga munosabatning yuzaga kelishi va "ommaviy madaniyat"ning salbiy omillari haqida to'xtalib o'tadilar.

Hozirgi vaqtda o'smirlik davriga oid axborot-psixologik xavfsizlik muommosini o'rganish yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish, Ommaviy madaniyat ta'sirlardan himoya qilishning turli usullari sifatida, internet-tobelik muommosi, shaxs xulq-atvorinining shakllanishida OAV ning ta'siri kabi o'nlab tadqiqotlar olib borilmoqda .

Mamlakatimizda O'smir yoshdagi o'quvchilarda kompyuter o'yinlariga tobelikka oid tadqiqotda psixologik yetuklik asosida yondashilib, 46% o'smir psixologik yetuklikning quyi darajasida,15 % yuqori darajasi qayd etib o'tilgan. Sinaluvchilar bilan suhbatda ular o'yin emas tengdoshlar orasidagi nufuzi muhim ahamiyyati ta'kidlashgan.

Bugungi kunda axborot xurujlarining turli xususiyatlarini inobatga olgan holda, quyidagi tartibda ko'rsatib o'tish maqsadga muvofiq:

1. Xalqaro terorizm;
2. Diniy ekstremizm;
3. Narkotrafik;
4. Qurol-yarog' va o'q-dorilar kontrabandasi;
5. Komyuter firibgarligi;
6. Transplantatsiya uchun inson tana a'zolarining noqonuniy savdosi;
7. Qimmatli qog'ozlarni qalbakilashtirish va noqonuniy daromadlarni legallashtirish;
8. Transmilliy uyushgan jinoyatchilik;
9. Noqoniy migratsiya;
10. Missionerlik va prozelitizm harakati

Ochiq axborot tizimlarining turli mamlakatlarga o'tkazayotgan ta'siri ham turlicha. Bu hol dunyo mamlakatlarining iqtisodiy, axborot, ma'naviy salohiyatlari va siyosati qanday ekani bilan bog'liq. Mamlakatimizning 60% ni

yoshlar tashkil qilishini hisobga olsak, bu muommoning ko'lamini sezish qiyin emas. Dunyoda yuz berayotgan shiddatli jarayonlarning har bir mamlakatga o'tkazayotgan salbiy ta'sirini kamaytirish va ijobiy ta'sirini kuchaytirish uchun shu hodisining mohiyatini chuquroq anglash, uning xususiyatlarini o'rganish lozim. Bu jamiyatning xulqiy o'zgarishlarining axborot ta'sirida o'zgarayotganligidan dalolat berib turibdi.

O'smirlik davrida axborot-psixologik xavfsizlikni shakllantirish nuqtai nazardan yonashadigan bo'lsak quyidagi jihatlarga diqqat qaratish mumkin.

- 1. O'smir faoliyat turining yetakchi turiga :
- 2. Har bir o'smirning hissiy-irodaviy, ruhiy kechinmalariga;
- 3. O'smirlarda intellekt rivojlanganligi:
- 4. Jamiyatda shakllangan ijtimoiy-ma'naviy muhit omiliga.

Axborot nafaqat mafkuraviy, iqtisodiy, etnik, diniy, shakl chegaralaridan tashqariga chiqib ketdi, balki ko'p yoqlama ta'sir etish mumkin bo'lgan va iloji boricha hammaboplikni qo'llovchi siyosalashtirilgan axborot xujumning asosiy shakliga aylanib ketdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1. Abdurazzoqov Nizomiddin Karimqul o'g'li Guliston davlat universiteti pedagogika va psixologiya yo'nalishi 2- bosqich magistranti” O'SMIRLARDA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK IMKONIIYATLARI”Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 1 | ISSUE 5 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor
- 2. Digitalscholar.in .com “The Pros and the cons of social media”
- 3. Research.chop.edu.com “It’s All About Balance: Navigating the Pros and Cons of Smartphones for Teens and Children’

